

Goldoni, Hoffmeister, Menzel, Král: Zpívající Benátky

Pät' mien v titule recenzie na predstavenie si žiada bližšie rozvedenie vo veci autorstva. Prvým autorom príbehu, v ktorom sa osud mladomanželov ocitne v osídlach hazardnej hry v karty, je Carlo Goldoni, významný taliansky dramatik a divadelný reformátor. Komédia Kaviarnička je tretia zo šestnástich hier, ktoré v sezóne 1750/51 odovzdal benátskemu divadlu Sant Angelo, aby umlčal nepriateľov rozširujúcich po meste klebetu: "Goldoni už vystrieľal všetko a nemá o čom písať". Umelecký a spoločenský úspech hry ho povzbudil, a trochu mu skomplikoval život. Benátske publikum, lačné po zábave sa rado smialo na chybách iných, a v postave Dona Marzia, klebetného intrigána a vydierača spoznávalo nejedného návštevníka známej kaviarne Florian. Posmešky a nárážky dohnali ktoréhosi z "potrafených" do zúrivosti, a Goldonimu hrozil súboj na pištole a nože. Je na mieste však podotknúť, že Goldonimu ani vtedy, ani inokedy neskôr nešlo o to, aby burcoval svedomie spoločnosti. Uspokojil sa s tým, že vo svojich komédiách s mravoučným zámerom nastavoval dobe, v ktorej žil, tak trochu zakrivené zrkadlo. Veselohra Kaviarnička patrí do Goldoniho prvého tvorivého obdobia, krátko potom, čo vymenil zaistenú kariéru advokáta za neisté povolanie divadelného dramatika. Hoci ju odborníci zaraďujú medzi tie hry, čo vykresľujú dôverne známe prostredie zaľudnené nositeľmi smiešnych ľudských vlastností, zhodnú sa v tom, že sa v nej objavuje už prvá väčšia charakterová postava, spomínaný Don Marzio. O životnosti tejto dramatickej postavy svedčí aj to, že si "Kaviarnička" uchovala dodnes svoje miesto v repertoároch divadiel a Marzia vždy stelesňujú dobrí komici s výraznými hereckými dispozíciami.

Z tohto pohľadu nie je čudné, že sa v programe dramaturgickej inovácie starších klasických hier pre činohru ND v Prahe, objavila aj Goldoniho Kaviarnička. Požiadavka znela prispôbiť komédiu z polovice 18. stor. vnímavosti a požiadavkám vkusu moderného diváka. Mladý a už známy básnik Adolf Hoffmeister sa s chuťou pus-

til do práce a text hry prepracoval do takej miery, že si môhol nárokovať na autorstvo jej novej verzie. Zachoval síce pôvodnú osnovu a miesto deja, ako aj mená osôb, ale zápletku s náušnicami rozšíril o ďalšie motívy, ktoré obsahovali aktuálnu; spoločensky zacielenú kritiku mravov. Nadávkami okorenené dialógy a reč postáv zjemnil, kultivoval a poetizoval, nie však na úkor vtipnosti, ba naopak. Hrdinovia príbehu nestratili nič zo špecifických črt komedie dell'arte, z ktorej Goldoniové hry vyrastali (Don Marzio - Brighella, mladomanželia - Pierot a Kolombína, atď.), ale získali na razantnosti a presvedčivosti svojich pohnútok. Názorová blízkosť a spolupráca s Osvobozeným divadlom sa premietla i do ďalšieho obohatenia pôvodného textu o tanečnú a hudobnú zložku. "Tak ako sú Benátky postavené na vode, moja úprava Goldoniho je postavená na základoch Ježkovej hudby", vysvetľuje Hoffmeister zhudobnenie adaptácie hry na súčasné pomery. Priznáva, že istú úlohu v tom zohral aj vplyv modernej berlínskej operety, v ktorej sa pieseň nachádza na úrovni spievaného dramatického dialógu, ale je jasné, že nová komédia získava oprávnený titul "Zpívající Benátky" aj zásluhou inšpirovanej tvorby Jaroslava Ježka. Ježek obchádza históriu a benátsky folkór a nahrádza ho hudobným vtipom a uplatnením hudby ako dramatického komponentu v dialógu a v situácii.

Hoffmeisterova hudobná komédia si v ďalších rokoch našla svojich divákov aj v iných slovenských a českých stánkoch kultúry. A to nielen zásluhou Ježkovej hudby či ľubostných lyrických pasáží a kritického ostrovtipu, ale aj vďaka rôznorodým hereckým príležitostiam. A predsa, úmysel Jiřího Menzla upraviť a uviesť v roku 1999 na scéne Vinohradského divadla hru Zpívající Benátky, kedoho prekvapil. Rozhodovali komerčné, alebo aj umelecké dôvody? V čom a ako sa prejaví režijný zámer iscenátora? Ako predstavenie prijme dnešný divák a kritika? Režisér Menzl pojal text ako predlohu k javiskovej crazy komédii, v ktorej dominuje irónia, klaunská

groteska, poézia, istá dávka skepsy a štipka cynizmu, t.j. postmodernistická škála pocitov a citov v spojení s prvkami frašky, pantomimy a akrobacie z vreca komédie dell'arte. Menzl hru v celkovom vyznení pozmenil, jazyk postáv sčasti zjednodušil, zoškrtnal, sčasti zmodernizoval a texty piesní dal prebásniť Jiřímu Suchému. V režijnej koncepcii sa rozhodol podčiarknúť tie akcie a nálady, ktoré korešpondujú v súčasnosti s odvrátenou tvárou spoločenskej mince: moc peňazí a rozsah korupcie a zneužívanie informácií, bezstarostnosťná dôverčivosť naivných a protirečivosť slov a skutkov tých, čo sú pri vesle. Toto všetko však v moderovanej, veselohernej polohe, ako je tomu v spoločnosti, ktorá nevyznáva nejaké zvláštne hodnoty, teda aspoň nie za každú cenu. Žiadne mravokárstvo, či spoločenský kriticizmus, ale ľahkosť a žart.

Pavel Král, tvorivý organizátor torontskej varianty pražského predstavenia, to už ani na prvý pohľad nemal ľahké. Dešifrovať predstavenie z video záznamu, pripraviť pôdu pre hostá inscenácie, upraviť a redukovat' text vzhľadom na potenciál súboru, prevádzku predstavenia v prenajatom priestore a divácku obec, ktorá očakáva na záver sezóny hudobný darček, je namahavá a ťažká robota. Vyrovnávať sa so situáciou práce amaterskeho súboru a niesť ťarchu zodpovednosti za výsledok, tomu pomáha len silná divadelná vízia inscenátora a služba divákovi. Pavel Král sa netají svojim hlbokým obdivom k herectvu Viktora Preissa, priznáva sa aj k tomu, že už dávno chcel tohto výnimočného umelca predstaviť torontskému divákovi, aj za cenu uvedenia náročnej predlohy, Zpívající Benátek... Dobré predsavzatie si našlo svoju cestu k divákovi, inscenácia nielenže uzrela svetlo rámp, ale vo vynikajúcej interpretácii Viktora Preisse nám dala možnosť stretnúť sa so zaujímavým typom spoločenského parazita, zberateľa súkromných informácií a šikovného manipulátora ľudských osudov. Preissov Don Marzio nebadane vklzne na scénu, má uhladené gestá,

Goldoni, Hoffmeister, Menzel, Král: Zpívající Benátky

ze str. 4

pátravý pohľad, rýchly, pružný a nečujný krok. Tichým hlasom sa vtiera do pozornosti iných. Z tváre mu nikdy nezmizne úsmev, ani vtedy, keď sa nahnevá, či utrpí porážku, ani vtedy, keď páči z ľudí ich tajomstvá, a využíva každú vhodnú príležitosť na to, aby ich speňažil. Zdá sa, že je na scéne stále prítomný, a ak odchádza tak iba preto, aby za rohom odpočíval. Keď obhajuje svoje konanie, hľadá podporu v radoch diváka a verí, že ju nájde. Neviem si predstaviť, akým Donom Marziom bol Hugo Haas, Ján Pivec, Ondrej Jariabek, tento Preissov je nebezpečný, pretože je na prvý pohľad, ako jeden z nás.

Obsadenie hercov Nového divadla do rolí komédie bolo štandardné, čiže dobré. Tomuto sa vymykali, možno aj novostou, plnokrvná kreácia Zuzany Znášikovej v roli nemravnej milienky Lisaury, a nečakaný odtieň smutnej komickosti vo výkone prvého milovníka Martina Bonharda v úlohe hazardného hráča Eugénia. Jeho neistý, ale bezstarostný príchod na scénu, odhaľuje v kontraste s temperamentným vstupom Leandra, ktorého vytvára Honza Šmíd, protipóly vzťahu zvodcu a jeho obete už v prvej chvíli. Nielen v hre (dramatickom texte), ale aj na scéne je vždy niekto, kto svojou hereckou osobnosťou určuje tempo

akcie. V tomto predstavení to boli tri dámy a to v spoločných výstupoch, v skvelej a dynamickej orchestrácii terceta: Radka Tamchyňová ako Vittoria, Zuzana Novotná ako Eleonóra a Lisaura Zuzany Znášikovej. Svedkom nečakaného hereckého iskrenia sme boli aj v dialogoch Viktora Preissa s Jirkom Bendom v úlohe kaviarníka Ridolfa a s Honzom Šmídom, sobášnym a kartovým podvodníkom Leandrom. Spolupráca s profesionálom rozohrá všetky herecké registre: syty hlas, výrazná mimika a isté gesto. Na Jirku Škodu v úlohe vydriducha a podvodníka Pandolfa si ľahko spomenieme, odviezol čistú prácu, a mohol mať v hre viacej príležitostí. To isté platí aj pre Pavla Krála, ktorý zosobňuje Menzlova skeptického čiašnika, tak veľmi odlišného od Hoffmeisterovej koncepcie postavy. Dramaturgický prístup Pavla Krála k Menzlovej predlohe a napokon aj k vlasnej role čiašnika bol prostý - škrtal a skracoval hru na mieru svojich možností. Niektoré zásahy do prvej časti hry boli kvôli rozvláčnosti dialógov. Iné, najmä v druhej časti, ako keby diktoval nedostatok času na hlbšiu hereckú analýzu postavy, či vymedzené plytké javisko, ktoré neposkytuje príležitosť pre nápaditú mizanscénu. Scéna Pavla Šnajdra, ulička v predmestí Benátok, strhla divákov k potlesku. Bola úhladána, funkčná a neutrálna, žiadna gon-

dola v dialke, more na obzore. Bolo tomu tak pre omedzený hrací priestor alebo pre zjednonušenie nástupov na scénu z rôznych strán? Kostýmy a rekvizity inscenácie boli v jasných a veselých tónoch a vhodne doplňovali scénu. Ale na to sme si už pri tvorbe Jany Fabiánovej a manželov Trenčevových zvykli. Veľkou prednosťou inscenácie bolo aranžmá Ježkovej klavírnej predlohy do hudobného kvarteta (Milan Bučil) a naštudovanie hudby a spevu (Jozef Musil). V osobe Jozefa Musila našlo divadlo nielen skvelého hudobníka ale aj zanieteného divadelníka. Pripomeňme si jeho dvojrolu v predchádzajúcej hosťujúcej inscenácii "Pozor na Leona!", kde sa jeho profesionalita a hráčska lojalita stala veľkou oporou pre špičkových hercov SND z Bratislavy.

Na záver by som sa chcela zmieniť ešte o jednom vystúpení: o vpáde deviatich drobných detí na scénu s matkou Eleonórou (Zuzanou Novotnou) na čele. Tváre všetkých sa rozžiarili a diváci žičlivým potleskom ocenili zaspievanie rozkošnej pesničky o poštovej známke. V deň posledného predstavenia Zpívajících Benátek najmladšia herečka Nového divadla, Jozefka Tichá oslavovala svoje narodeniny. Publikum jej blahoželalo, zaspievalo, zatlieskať. Nie je to pekné?

Eva Dobešová